

ภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
PREHISTORIC PAINTING IN THE NORTHEASTERN PART
OF THAILAND

ปรีชา กาญจนาคม
Preecha Kanchanagama

คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร
Faculty of Archeology, Silpakorn University

บทคัดย่อ

ภาพเขียนสีเป็นหลักฐานทางโบราณคดีอย่างหนึ่งที่สามารถสะท้อนให้รู้ถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ ความเชื่อ ฯลฯ ของคนในสมัยนั้นได้ ภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเท่าที่สำรวจพบคงจะมีอายุรุ่นราวคราวเดียวกันกับวัฒนธรรมบ้านเชียง ซึ่งสังเกตได้จากสีที่ใช้เขียนและลวดลายที่เขียนบนผนังถ้าบางแห่งมีลักษณะคล้ายคลึงกันทั้งสีและลายเขียนสีบนภาชนะดินเผาวัฒนธรรมบ้านเชียง

ABSTRACT

The prehistoric paintings give us evidence describing the life and faith of the period when they were made. The prehistoric paintings that were found in some stone caves in the northeastern part of Thailand may have the same age as the Ban Chiang culture. This presumption is based on analytical comparisons of the colour and the pattern implied on the prehistoric paintings and on the Ban Chiang pottery.

คำนำ

หลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือ ภาพเขียนสีที่ปรากฏอยู่ตามผนังถ้ำ ซึ่งสามารถที่จะใช้ศึกษาเรื่องราวของคนก่อนประวัติศาสตร์ เพื่อที่จะได้ทราบถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ ความเจริญทางวัฒนธรรมและความเชื่อถือของคนในครั้งนั้น

ที่จังหวัดอุดรธานี ได้สำรวจพบภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์หลายแห่งที่ตำบลเมืองพาน และตำบลบ้านกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

สภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดอุตรธานีเป็นที่ราบสูง สูงจากระดับน้ำทะเล ประมาณ ๑๘๗ ฟุต มีภูเขาทางทิศตะวันตกติดต่อกันเป็นพืดจากจังหวัดขอนแก่น ผ่านจังหวัดอุตรธานีถึงจังหวัดเลยจนจดแม่น้ำโขง

ภูมิอากาศของอุตรธานี ในฤดูร้อนจะร้อนจัด ในฤดูหนาวจะหนาวจัด อุณหภูมิเฉลี่ยราว ๔๐° ฟ.

อำเภอบ้านฝางอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของจังหวัดอุตรธานี มีเนื้อที่ ประมาณ ๒๘,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร ๒

บริเวณที่พบภาพเขียนสี อยู่เชิงเทือกเขาภูพาน ตำแหน่งที่พบอยู่ระหว่าง เส้นรุ้งที่ ๑๗° ๔๓' เหนือ ถึง ๑๗° ๔๗' เหนือ และเส้นแวงที่ ๑๐๒° ๒๐' ตะวันออก ถึง ๑๐๒° ๒๒' ตะวันออก ลักษณะโดยทั่วไปของบริเวณที่พบภาพเขียนสีมีก้อนหินลักษณะ ไม่แน่นอนและมีมุมมน ขนาดของก้อนหินมีตั้งแต่ขนาดเล็กจนถึงขนาดใหญ่กว้างยาว ก้อนละประมาณ ๑๐ เมตร ตั้งระเกะระกะอยู่ทั่วไป

ลักษณะของหินที่ปรากฏภาพเขียนสีเป็นหินทราย ประกอบด้วยแร่ควอตซ์ เป็นส่วนใหญ่ บางส่วนมีเม็ดกรวดกลมตั้งแต่ขนาดเล็กจนถึงขนาดใหญ่เส้นผ่าศูนย์กลาง ราว ๓ ซม. สีของเนื้อหินมีทั้งสีน้ำตาล สีชมพู และสีส้มอ่อน ลักษณะโครงสร้างของ ชั้นหินเป็นแบบ Cross Bedding อันเป็นลักษณะของชั้นหินที่เกิดเป็นชั้นเรียงตัวไม่เป็นไปตามแนวระดับปกติ ก็มีแร่ไลโมนีท์ (Limonite) ปะปนอยู่ด้วย^๓

ลักษณะถ้ำ

ถ้ำในความหมายของคนพื้นเมืองภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีอยู่ด้วยกัน ๒ ลักษณะคือ ถ้ำที่มีลักษณะเป็นโพรงลึกเข้าไปในภูเขา และอีกลักษณะหนึ่งคือ เป็น ก้อนหินขนาดใหญ่ที่กลิ้งลงมาจากภูเขาแล้วติดค้างอยู่ตามเชิงเขาและถ้ำตันใดถ้ำหนึ่งมี ลักษณะเป็นเพิงยื่นออกมา ซึ่งน่าจะเรียกว่า เพิงผา มากกว่า

การเตรียมผนังถ้ำ บริเวณที่จะใช้เขียนภาพมักเป็นบริเวณที่มีพื้นผิวเรียบหรือ มีจะนั้นก็จะใช้เครื่องมือสกัดให้บริเวณที่จะเขียนภาพเรียบแล้วจึงเขียนภาพ สักเกตได้จาก

พื้นที่ที่เป็นหินทราย บางตอนมีก้อนกรวดเม็ดโตบ้างเล็กบ้างถูกตัดขาด เครื่องมือที่ใช้แต่งผนังให้เรียบนั้นน่าจะเป็นเครื่องมือโลหะที่มีความคม จึงสามารถตัดก้อนกรวดขาดได้ การเตรียมผนังเพื่อเขียนภาพของทุกถ้ำมีลักษณะอย่างเดียวกันหมด

ภาพเขียนสีที่สำรวจพบที่ตำบลเมืองพานมี ๔ แห่ง คือ

๑. ถ้ำวัวและถ้ำคน
๒. ถ้ำโนนสาวเอ้ ๑
๓. ถ้ำโนนสาวเอ้ ๒
๔. ถ้ำแก้งหรือถ้ำกวาง

ภาพเขียนที่สำรวจพบที่ตำบลกลางใหญ่มี ๖ แห่ง คือ

๑. ถ้ำไก่หรือถ้ำกาย
๒. ถ้ำลายหรือถ้ำภูผาผึ้ง
๓. ถ้ำเต่า
๔. ถ้านายอัมพร
๕. ถ้ำภูตุม
๖. ถ้ำบาง

ภาพเขียนสีที่ตำบลเมืองพาน

ถ้ำวัวและถ้ำคน: ลักษณะของถ้ำ เป็นก้อนหินขนาดใหญ่คล้ายคอกเหล็กที่ฐานเป็นเหลี่ยม มีภาพเขียนรูปวัวและรูปคนอยู่คนละด้านของฐาน ที่เรียกว่าถ้ำวัวและถ้ำคนนั้น เรียกตามรูปภาพที่ปรากฏ ความจริงภาพเขียนทั้งสองอย่างนั้นอยู่ในถ้ำเดียวกันแต่เรียกชื่อแยกกันตามลักษณะภาพ

ภาพวัว: ผนังถ้ำทางด้านทิศตะวันออกมีภาพเขียนสีแดงเขียนเป็นรูปวัวอยู่ ๒ กลุ่ม กลุ่มแรกมีภาพวัวที่เขียนให้เห็นได้อย่างชัดเจนมี ๓ ตัวยืนเรียงกันหันหน้าไปทางทิศเหนือ อีกกลุ่มหนึ่งเห็นชัดเจนเพียงตัวเดียว คือหมายเลข ๔ หันหน้าไปทางทิศใต้

ภาพเขียนสีรูปวัว

ลำดับที่	ลำตัวยาว (ซม.)	ความสูง (ซม.)
๑	๕๑	๒๘
๒	๖๒	๓๐
๓	๕๘.๕	๓๒
๔	๒๔	๑๔

หมายเหตุ การเรียงลำดับภาพนับจากขวามือเมื่อเดินเข้าไปหาผนังถ้ำด้านนั้น

ลักษณะของวัวทั้ง ๔ ตัวคล้ายกับกระทิงหรือวัวป่า (*bibos gaurus*) ซึ่งมีอยู่ในประเทศไทย ลักษณะโดยทั่วไปของกระทิงหรือวัวป่าคือ มีขนดำที่หน้าผาก เขาโค้งงอ มีรอยหยักเป็นบั้งตามเขา เขาของกระทิงจะโค้ง โหนกไม่สูงมากนัก ขาสั้น อุปนิสัยโดยทั่วไปของกระทิงหรือวัวป่าชอบอยู่ตามป่าทึบ ชอบกินใบไม้ลูกไม้มากกว่าหญ้า กินดินโป่ง ไม่ชอบนอนปลัก ชอบแยกฝูงไปหากินโดดเดี่ยว นอกจากฤดูผสมพันธุ์จะอยู่กับฝูง ^๔

ผลจากการศึกษาโครงกระดูกสัตว์ที่ขุดพบในหลุมขุดค้นทางโบราณคดีที่โนนนกทา ตำบลบ้านโคก อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น ซึ่ง Higham เขียนไว้ว่าขุดพบกระดูกวัวประเภท *bibos gaurus* (gaur) และ *bibos javanicus* (Banteng) ลักษณะวัวประเภท *bibos* มีลักษณะคล้ายกับวัวที่ปรากฏบนภาพเขียนสีที่ถ้ำวัว อำเภอบ้านฝืด นอกจากนั้นผลของการวิเคราะห์ปรากฏว่า วัวประเภทนี้เป็นสัตว์ที่คนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่โนนนกทาล่า นอกเหนือไปจาก กวาง เสือ ฯลฯ

เทคนิคการเขียนภาพ ภาพวัวที่ปรากฏบนผนังถ้ำทั้งหมด เริ่มต้นโดยเขียนเส้นรูปนอกด้วยสีแดงก่อนตามต้องการ ต่อจากนั้นจึงระบายด้วยสีแดงเช่นเดียวกันทั่วทั้งตัว สำหรับรายละเอียดเกี่ยวกับ หู ตา ปาก จมูก กีบเท้า ไม่ปรากฏ

สำหรับภาพเขียนรูปวัวที่ค้นพบนี้ นับว่า เป็นภาพเขียนรูปวัวที่เขียนเป็นตัวอย่างสมบูรณ์ที่สุดเท่าที่เคยค้นพบในเอเชียอาคเนย์

ภาพคน: ที่ผนังถ้ำทางด้านทิศเหนือ เขียนเป็นรูปคนยืนเรียงกันอยู่ ๘ คน มีทั้งเขียนให้เห็นทางด้านหน้าและทางด้านข้าง ที่เพดานถ้ำด้านนี้ยังมีภาพเขียนรูปคนอีก ๒ คน ภาพเขียนรูปคนทั้ง ๑๐ คน เขียนด้วยสีแดงทั้งหมด และทางด้านหลังบางตอน เขียนด้วยสีขาวและสีเหลืองเป็นลายสีเหลี่ยมเส้นคู่ติดต่อกันเป็นแนว มองดูคล้ายตาข่าย

ภาพเขียนรูปคน

ลำดับที่	ส่วนสูงที่วัดได้ (ซม.)	หมายเหตุ
๑	๗๓.๕	วาดให้เห็นทางด้านหน้า
๒	๖๖	” ”
๓	๗๙	วาดให้เห็นทางด้านข้าง
๔	๗๖	วาดให้เห็นทางด้านหน้า
๕	๗๕	” ”
๖	๘๑.๕	วาดให้เห็นทางด้านข้าง
๗	๘๑	วาดให้เห็นทางด้านหน้า
๘	ลบเลือนมากจนไม่สามารถวัดขนาดได้	” ”
๙	๓๙	วาดให้เห็นทางด้านข้าง
๑๐	๔๕	” ”

หมายเหตุ การเรียงลำดับภาพนับจากขวามือเมื่อเดินเข้าไปหาผนังถ้ำด้านนี้

เทคนิคการเขียนภาพ ภาพเขียนรูปคนทั้ง ๑๐ ภาพที่เห็นเขียนโดยร่างเส้นรูปนอกก่อนด้วยสีแดงจนได้รูปตามต้องการ ต่อจากนั้นจึงใช้สีแดงระบายภายในภาพรูปคนนั้น ภาพเขียนรูปคนทั้ง ๑๐ คนเขียนโดยไม่มีรายละเอียดของ ตา จมูก ปาก และหู ภาพที่มองเห็นจึงมีลักษณะแบบคล้ายกับเงาคนเท่านั้น

ภาพเขียนรูปคนที่สำรวจพบนี้นับว่าเป็นภาพเขียนรูปคนที่สมบูรณ์ที่สุดที่สำรวจพบมา กล่าวคือมีลักษณะเป็นภาพเหมือนรูปคนมากกว่าที่พบที่ถ้ำตาคว้ง และที่ถ้ำรูปจังหวัดกาญจนบุรี

ภาพเขียนรูปคนหมายเลข ๕ และ ๖ ที่บริเวณศีรษะคล้ายจะจงใจวาดให้เป็นทรงผมคล้ายทรงผมของผู้หญิง

ถ้ำโนนสาวเอ้ ๑ และถ้ำโนนสาวเอ้ ๒ : ทั้ง ๒ ถ้ำมีลักษณะเป็นเพิงผาอยู่ห่างกันประมาณ ๒๐ เมตร ภาพเขียนที่ถ้ำทั้งสองนี้ ทั้งหมดเป็นภาพเขียนลายเส้นเรขาคณิต—เขียนด้วยสีแดง มีเพียงบางตอนของภาพเขียนที่ถ้ำโนนสาวเอ้ ๑ เท่านั้นที่พอจะดูออกว่าเป็นภาพภูเขาและต้นไม้ นอกนั้นดูไม่ออกว่าเป็นภาพอะไร ภาพเขียนลายเส้นเรขาคณิตของถ้ำทั้งสอง บางตอนเขียนด้วยลายเส้นสีแดง ๒ เส้น และ ๓ เส้น ขนานกันไปตลอดทั้งผนังโดยไม่ได้มีการจัดองค์ประกอบของภาพ

ถ้ำแก้งหรือถ้ำกวาง : ที่ถ้ำนี้มีภาพเขียนสีปรากฏอยู่บนเพดานของถ้ำทางด้านทิศเหนือ ภาพเขียนมีลักษณะเป็นลายเรขาคณิตเขียนด้วยสีแดงรูปคล้ายกวาง สีบางตอนลบเลือนไปจนมองแทบไม่ชัดเจน

ภาพเขียนสีที่ตำบลกลางใหญ่

ถ้ำไก่อ้อหรือถ้ำกาย : พื้นที่ที่มีภาพเขียนปรากฏอยู่มีเพียงประมาณ ๓ ตารางฟุตเท่านั้น นอกนั้นได้ลบเลือนหายไป และพื้นผนังที่เขียนภาพได้หลุดล่อนไปด้วย

ภาพเขียนที่ถ้ำนี้ เขียนด้วยลายเส้นสีแดงเป็นรูปคล้ายทุเรียนหรือเงาะผ่าซีก โดยเขียนต่อเนื่องกันไปในแนวตั้งและแนวนอน ซึ่งลักษณะการเขียนภาพแบบนี้คล้ายกับการเขียนลายบนภาชนะดินเผาวัฒนธรรมบ้านเชียงที่เขียนลายติดต่อกันไปตลอดทั้งใบ

ถ้ำลายหรือถ้ำภูผาผึ้ง : ภาพเขียนที่ถ้ำนี้มี ๒ ตอน ตอนหนึ่งเขียนที่ผนังเป็นภาพลายเส้นเรขาคณิต เขียนด้วยสีแดงมีลักษณะคล้ายแผนที่หรือแผนผัง ตรงกลางเขียนเป็นรูปคล้ายดาว ๔ แฉก อีกตอนหนึ่งเขียนที่เพดานถ้ำ เขียนเป็นรูปคล้ายปลาคะเพียนในรูปทรงเรขาคณิต นอกจากนั้นในบริเวณใกล้รูปปลานี้ยังมีลายเส้นเขียนด้วยสีขาวและสีแดงปรากฏอยู่ ๔-๕ เส้น

ถ้ำเต่า : ภาพเขียนที่ถ้ำนี้ทั้งหมดเป็นภาพเขียนลายเส้นเรขาคณิตเขียนด้วยสีแดง ภาพเขียนที่ปรากฏมีภาพคล้ายหัวลูกศร รูปสี่เหลี่ยม ๒ รูปเขียนต่อกัน มีเส้นทะแยงมุมและเส้นกลางตัดภายใน รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าหลายรูปต่อกัน และรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนต่อกัน

ภาพเขียนที่ถ้ำนี้ ไม่อาจกำหนดจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดของภาพได้ แสดงให้เห็นว่าไม่มีการจัดองค์ประกอบของภาพเช่นเดียวกับภาพเขียนที่ถ้ำโนนสาวเอ้ ๑ และถ้ำโนนสาวเอ้ ๒

ถ้าอัมพร : ภาพเขียนเป็นภาพลายเส้นเรขาคณิตเขียนด้วยสีแดง ๔ เส้นขนานกันและมีเส้นปิดหัวท้าย ลักษณะของลายเส้นคมชัดเจนและค่อนข้างใหญ่

ถ้าภูตุม : ภาพเขียนที่ถ้ำนี้เขียนเป็นลายก้านขด เขียนด้วยสีแดงคล้ายลายบนภาชนะดินเผาลายเขียนสีวัฒนธรรมบ้านเชียงซึ่งพบโดยทั่วไป ภาพเขียนลายก้านขดที่ถ้ำนี้มีอยู่ ๓ แห่งเขียนอยู่ใกล้กัน

ถ้าบาง : มีภาพเพียงภาพเดียวเขียนเป็นลายเส้นสีแดงคล้ายกับวาดไม่เสร็จ แต่บางท่านให้ความเห็นว่าจะมีลักษณะคล้ายรูปงูก็ได้

ภาพเขียนสีที่พบทุกแห่งในอำเภอบ้านผืออาจแบ่งตามลักษณะของรูปได้เป็น ๓ ประเภทคือ

๑. ประเภทรูปคน
๒. ประเภทรูปสัตว์
๓. ประเภทลายเรขาคณิต

ประเภทรูปคน รูปคนที่มีลักษณะเด่นและน่าสนใจที่สุดคือภาพเขียนรูปคนพบที่ถ้ำคนเพียงแห่งเดียว ลักษณะคล้ายรูปแบบ cestosomatic type คือมีลักษณะร่างกายหัวกลม หน้าอกกว้าง มีรูปเกือบเป็นสามเหลี่ยม สะโพกแคบ ขายาวใหญ่พอสมควร ศาสตราจารย์ ชิน อยู่ดี ได้จัดรูปคนที่พบที่ถ้ำคนเป็นแบบ double triangle style คือ มีโครงร่างคล้ายรูปสามเหลี่ยมสองรูปต่อกัน ภาพเขียนสีรูปคนที่สำรวจพบนี้มีลักษณะเด่นที่ใช้ความรู้ทางสรีรวิทยาของคนได้อย่างถูกต้อง ทำให้ภาพเขียนสีรูปคนมีลักษณะเหมือนจริงตามธรรมชาติ และภาพเขียนสีรูปคนทั้งหมดไม่ได้แสดงเครื่องเพศ ซึ่งเป็นการแยกเพศตามแบบภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ส่วนมากที่พบในทวีปแอฟริกาและยุโรป แต่ใช้การเขียนภาพโดยเน้นที่ทรงผมให้แตกต่างออกไป

ลักษณะที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ การวางองค์ประกอบของภาพให้รูปคนทั้ง ๘ คนอยู่ในลักษณะที่มุ่งหน้าไปทางทิศทางเดียวกัน ซึ่งเป็นการแสดงความจงใจของผู้เขียนภาพนั้นเพื่อความมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง

ประเภทรูปสัตว์ รูปสัตว์ที่มีลักษณะเด่นที่สุดคือ ภาพเขียนรูปวัวที่ถ้าวัวเป็น ภาพเขียนที่มีลักษณะเหมือนจริงตามธรรมชาติเช่นเดียวกับภาพเขียนรูปคน ภาพเขียนรูป วัวเขียนให้เห็นส่วนสำคัญของวัวคือ เขา และโหนก

ประเภทลายเรขาคณิต ภาพลายเขียนสีประเภทลายเรขาคณิตที่สำรวจพบ ทุกถ้ำ อาจแบ่งออกได้เป็นประเภทใหญ่ ๆ ๔ ประเภทคือ

๑. ประเภทลายเรขาคณิตเส้นขนาน พบทั้งเส้นขนานตรง เส้นขนานซิกแซก และเส้นขนานที่มากกว่า ๒ เส้น

๒. ประเภทลายเรขาคณิตรูปเหลี่ยมมีทั้งสี่เหลี่ยมจตุรัส สี่เหลี่ยมผืนผ้า สี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน สามเหลี่ยม รูปหลายเหลี่ยม (มากกว่าสี่เหลี่ยม) และรูปเหลี่ยม ที่ต่อกันมีลักษณะคล้ายตาข่าย

๓. ประเภทลายเรขาคณิตแบบวงกลม ซึ่งพบแห่งเดียวที่ถ้ำกูตูมเขียนเป็น เส้นขดหลายเส้นซ้อนกันคล้ายลายก้นชกบนภาชนะดินเผาเขียนสีวัฒนธรรมบ้านเชียง

๔. ประเภทลายเรขาคณิตที่ลอกเลียนธรรมชาติ เช่น ต้นไม้ ภูเขา ที่เห็น ได้ชัดคือที่ถ้ำโนนสาวเอ้ ๑ เขียนเป็นลายเส้นง่าย ๆ คล้ายต้นไม้และใช้เส้นเดียวเขียน ซิกแซกอยู่ข้าง ๆ คล้ายภูเขา

ความเชื่อเกี่ยวกับการเขียนรูปสัตว์ Grand ได้อธิบายไว้ในหนังสือ Prehistoric Art^๕ ว่า จากการเปรียบเทียบกับความคิดที่ล้าหลังของชนเผ่าต่าง ๆ ที่ดำรงชีวิตด้วยการ ล่าสัตว์ ซึ่งยังคงเหลืออยู่ในปัจจุบันและเปรียบเทียบกับ การเขียนรูปสัตว์ที่เขียนตามผนัง ถ้ำในทวีปยุโรปแล้ว อาจสันนิษฐานถึงความเชื่อเกี่ยวกับการเขียนรูปสัตว์ได้ดังนี้ คือ

๑. เขียนในพิธีทางไสยศาสตร์ เพื่อให้ได้ในสิ่งที่ต้องการ โดยสมมติรูปร่าง ของสิ่งเหล่านั้นขึ้นโดยความเชื่อที่ว่า รูปภาพก่อให้เกิดการกระทำ คือทำรูปขึ้นแทน แล้ว ทำพิธีประกอบด้วย เช่น กระทำต่อรูปเหยื่อที่ต้องการล่าให้บาดเจ็บ ภาพเขียนเช่นนี้ พบประมาณครึ่งหนึ่งของภาพเขียนรูปสัตว์ทั้งหมด

๒. เขียนขึ้นในพิธีกรรม เพื่อเป็นการเพิ่มสิ่งที่ต้องการล่า (rites for multiplication of game) สันนิษฐานจากรูปสัตว์ตัวเมียบางรูปที่เขียนขึ้นและแสดงลักษณะ ที่บ่งบอกว่าท้อง

ข้อสันนิษฐานทั้ง ๒ ประการนี้ เชื่อว่าเกี่ยวข้องกับความสำเร็จในการล่าสัตว์ และความอุดมสมบูรณ์ของกลุ่มชน ซึ่งเป็นลักษณะทางสังคมอย่างหนึ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้

เปรียบเทียบภาพเขียนที่พบในประเทศ

ถ้ำรูปเขาเขียว ตำบลลุ่มสุม อำเภอยะโยค จังหวัดกาญจนบุรี สํารวจพบเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕ ลักษณะเป็นเพิงผาใหญ่ สีของหินเป็นสีชมพูอ่อน สีที่ใช้เขียนภาพเป็นสีแดงแกมดำ ลักษณะของลายเส้นเรขาคณิตที่สำคัญคือ รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า รูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน และรูปคล้ายกากบาทเป็นเส้นหยักไปมา ลายเส้นหยักคล้ายฟันปลา ซึ่งลักษณะลายแบบนี้พบที่อำเภอบ้านฝื่อเช่นกัน ลักษณะของการเขียนรูปสี่เหลี่ยมส่วนมากมีเส้นทะแยงมุม ต่างกันที่ภาพเขียนลายเส้นเรขาคณิตรูปสี่เหลี่ยมที่พบที่อำเภอบ้านฝื่อไม่มีเส้นทะแยงมุมและมุมมน นอกจากนั้นภาพเขียนสีที่ถ้ำรูปบางรูปมีคนหรือสัตว์อยู่ภายใน

นอกจากรูปเรขาคณิตแล้ว ที่ถ้ำรูปยังพบรูปคนจับมือกันจำนวน ๔๔ คน มีทั้งเพศหญิงและเพศชาย ซึ่งแยกเพศได้โดยลักษณะการแสดงเครื่องเพศที่ปรากฏในรูป การเขียนภาพคล้ายกับเด็กวาด คือ มีหัวเป็นจุด ไม่มีหู ตา จมูก ส่วนแขนและมือทำเป็นเส้น

สิ่งที่น่าสนใจคือการเขียนรูปคนต่อกันถึง ๔๔ คน ลักษณะของภาพคนที่เขียนเป็นกลุ่มต่อกันนี้เป็นแบบเดียวกันกับภาพเขียนรูปคนที่ถ้ำคนอำเภอบ้านฝื่อ จากการตีความของศาสตราจารย์ ชิน อยู่ดี กล่าวว่า ถ้ำรูปสี่เหลี่ยมที่ถ้ำรูปหมายถึงบ้านแล้ว รูปคนทั้ง ๔๔ คนที่ปรากฏก็คงหมายถึงมีการอยู่รวมกันเป็นชุมชนในบริเวณนั้น

ภาพเขียนที่ถ้ำรูปสันนิษฐานจากลักษณะของภาพเขียนซึ่งอาจกำหนดอายุได้ว่าอยู่ในสมัยหินใหม่ตอนปลายหรือยุคสำริด^๖

ถ้ำตาตัวง อำเภอมือง จังหวัดกาญจนบุรี เป็นภาพขบวนแห่มีวัตถุคล้ายกลองหรือฆ้องมีกานหามหน้า ๑ ใบ และอยู่ตอนท้ายขบวนอีก ๑ ใบ มีคนอยู่ในขบวนแห่ ๑๒ คน เขียนด้วยสีแดง เขียนให้เห็นทางดำเนินข้างอย่างง่าย ๆ ด้วยลายเส้นไม่มีรายละเอียด รูปคนในขบวนแห่บางรูปที่ศีรษะจะมีขนนกหรือดอกหญ้าปักอยู่ด้วย

เปรียบเทียบภาพเขียนที่พบในประเทศไทยกับประเทศใกล้เคียงคือที่ประเทศอินเดียพบภาพเขียนรูปสัตว์ที่มีลักษณะการเขียนคล้ายกับภาพเขียนสีรูปวัวที่อำเภอบ้านผือ กล่าวคือ เขียนด้วยสีแดง หรือสีน้ำตาล ระบายสีที่บภายในภาพไม่ปรากฏเส้นร่าง มักพบเป็นรูปวัว bison ควาย ลิง ฯลฯ จากตารางการแบ่งแบบอย่างของศิลปะสมัยก่อนประวัติศาสตร์ประเภทภาพเขียนสีที่พบในประเทศไทย Brooks และ Wakankar จัดการเขียนภาพลักษณะดังกล่าวอยู่ในแบบที่ ๗ ยุคที่ ๒ ซึ่งอยู่ในสมัยหินใหม่ตอนปลาย ต่อยุคถ่านถึงตอนต้นของยุคเหล็ก ภาพเขียนเหล่านี้พบที่ Bhimbetka, Raisen, Modi, Kanwalla, Shahad, Karad และในที่อื่นๆ อีกหลายแห่ง^๑

การใช้สี สีที่ใช้เขียนภาพก่อนประวัติศาสตร์ที่อำเภอบ้านผือส่วนใหญ่จะเขียนด้วยสีแดง ซึ่งคงจะได้จากแร่ Hamatite^๒ แล้วนำมาผสมกับยางไม้หรือไขมันสัตว์เพื่อเขียนภาพให้ติดบนผนัง นอกจากสีแดงก็มีขาวและสีเหลืองบ้างเล็กน้อย

การที่คนก่อนประวัติศาสตร์นิยมใช้สีแดงเขียนภาพนั้น ศาสตราจารย์ ชิน อยู่ดี ได้กล่าวไว้ในหนังสือคนก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทยว่า^๓

สีแดงมีความสำคัญในความเชื่อของคนก่อนประวัติศาสตร์ ในประเทศไทย โครงการกระดูกที่ได้จากการขุดค้นที่ถ้ำพระ ตำบลไทรโยค อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ ซึ่งเป็นโครงการขุดค้นสมัยหินกลาง พบว่าดินตอนเหนือศีรษะและร่างมีดินสีแดงคลุมอยู่ แสดงว่าครั้งนั้นมีพิธีกรรมเกี่ยวกับการฝังศพ การใช้ดินสีแดง (ดินเทศ) อันหมายถึงสีแดงและชีวิตโปรยร่างผู้ตาย ประเพณีนี้ในสมัยหินกลางทำกันตลอดแหลมมะลายู และหมู่เกาะอินโดนีเซีย ในทวีปยุโรป ศพคนก่อนประวัติศาสตร์สมัยหินเก่าตอนปลายและสมัยหินกลาง นอกจากจะมีสีแดงโปรยไว้เหนือโครงกระดูกคนแล้ว บางแห่งยังใช้ดินสีแดงทาไว้ที่กระดูกคนตายด้วย

ศาสตราจารย์สุต แสงวิเชียร กล่าวไว้ในหนังสืออดีต ถึงวิวัฒนาการของการใช้สีในพิธีศพว่า ชาวบ้านเชียงสมัยก่อนประวัติศาสตร์หลังจากทำหม้อไหสำหรับเป็นเครื่องเช่นได้เป็นอย่างดีแล้ว ก็คงคิดดัดแปลงพิธีกรรม คือแทนที่จะใช้สีโรยลงบนศพ กลับใช้สีทาลงไปบนผิวหม้อไหทั้งใบทำให้หม้อมีสีแดงสวยงามมาก และปรากฏว่านอกจากหม้อไหก็มีลายเขียนสีแดงแล้ว ชาวบ้านเชียงสมัยนั้นได้เอาก้อนสีแดงใส่ไว้ในหม้อวางไว้กับศพด้วย

ดังนั้นอาจสรุปเกี่ยวกับการใช้สีแดงเขียนภาพที่สำรวจพบได้ว่า จะต้องมีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อทางไสยศาสตร์ในด้านพิธีกรรมและความอุดมสมบูรณ์ของกลุ่มชนที่เคยอาศัยอยู่ในบริเวณนั้น

อุปกรณ์ที่ใช้ในการเขียนภาพ นอกจากสีที่ใช้เขียนแล้วก็มีฟู่กัน ซึ่งคงจะใช้ผมหรือขนสัตว์มัดรวมกันติดกับไม้ทำเป็นด้าม หรืออาจจะใช้กิ่งไม้ทูปปลายค้ำนโคก้านหนึ่งสำหรับจุ่มสีเขียนภาพก็ได้ เพราะในปัจจุบันการทำฟู่กันเขียนภาพของพวกชนพื้นเมืองเดิมในทวีปออสเตรเลียก็ยังคงใช้วิธีการทั้ง ๒ อย่างนี้อยู่ แต่ภาพบางภาพเท่าที่พิจารณาดูอย่างใกล้ชิดก็อาจจะใช้นิ้วมือจุ่มสีแล้วเขียนภาพก็ได้ เพราะเส้นหรือขอบของภาพไม่คมชัดเท่ากับใช้ฟู่กัน

สรุป

การกำหนดอายุ อาจพิจารณาจากหลัก ๓ ประการคือ

๑. ลักษณะต่างๆ ที่ปรากฏจากภาพเขียน การศึกษาวิวัฒนาการของเทคนิคและสิ่งที่คนก่อนประวัติศาสตร์เขียนนั้น เป็นสิ่งที่ช่วยในการกำหนดอายุได้ นักโบราณคดีชาวยุโรปหลายท่านได้กล่าวถึงวิวัฒนาการของการเขียนภาพซึ่งจะพบได้ในถ้ำหลายแห่งและกำหนดอายุว่าภาพเขียนเหล่านั้นอยู่ในยุคหินเก่า โดยพิจารณาจากการเขียนภาพ ในขั้นแรกจะเป็นแบบลายเส้นง่าย ๆ โดยใช้ถ่านร่างภาพต่าง ๆ ขึ้นก่อน ต่อมาเมื่อรู้จักใช้สีมากขึ้นจึงวิวัฒนาการมาเป็นแบบระบายสี นอกจากนั้นการเขียนภาพในขั้นแรกยังไม่รู้จักการวางองค์ประกอบภาพ และไม่คำนึงถึงการจัดแนวระดับของภาพ ว่าภาพใดควรจะอยู่บนหรือล่าง ซึ่งภาพต่าง ๆ จะไม่มีความสัมพันธ์กัน นักปราชญ์ที่ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับศิลปะเหล่านี้กล่าวว่าคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์จะเริ่มรู้จักการเขียนภาพในลักษณะเหมือนจริงก่อน ส่วนลายเรขาคณิตนั้นน่าจะเกิดขึ้นภายหลัง

ที่อำเภอบ้านฝื่อ ได้พบภาพเขียนที่ถ้ำไก่หรือถ้ำคาย เขียนเป็นลายเรขาคณิตโดยใช้เส้นคู่ขนาน เป็นลายคล้ายรูปดอกไม้หรือผลไม้จำพวกมีเปลือกเป็นขนหรือหนาม เช่น ทูเรียนหรือเงาะผ่าซีก ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับลายเขียนสีบนภาชนะดินเผาวัฒนธรรมบ้านเชียง

ภาพเขียนสีที่ถ้ำภูคูดุม เขียนเป็นลายก้านขดคล้ายกับลายเขียนสีบนภาชนะดินเผาวัฒนธรรมบ้านเชียงเช่นกัน

นอกจากนั้นการศึกษารูปสัตว์ที่ปรากฏ เช่น ช้าง แมมมอส ที่ผนังถ้ำในทวีปยุโรป ซึ่งช่างพื้นฐันได้สูญพันธุ์ไปตั้งแต่ยุคหินเก่า ดังนั้นผู้ที่เขียนภาพเหล่านี้จะต้องเป็นผู้ที่เคยเห็นและมีความคุ้นเคยกับสัตว์ประเภทนี้ จากวิธีการนี้ก็สามารรถช่วยในการกำหนดอายุได้วิธีหนึ่ง

๒. ความเกี่ยวข้องกับขอบเขตของวัฒนธรรม ในทวีปยุโรปได้มีการขุดค้นพื้นถ้ำและบริเวณใกล้เคียง ทำให้ได้พบหลักฐานเกี่ยวกับการเขียนภาพมากมาย ซึ่งทำให้คลี่คลายในการตีความและการกำหนดอายุของภาพเขียนกระจ่างแจ้งขึ้น

สำหรับภาพเขียนที่อำเภอบ้านผือ บริเวณที่พบภาพเขียนไม่สามารถทำการขุดค้นได้เนื่องจากเป็นลานหินเชิงเขา และบริเวณใกล้เคียงก็ยังไม่ได้มีการขุดค้น จึงจำเป็นต้องอาศัยการกำหนดอายุโดยศึกษาจากขอบเขตของวัฒนธรรมโดยรอบและเปรียบเทียบกับแหล่งอื่นที่พบภาพเขียน

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่เข้าสู่ยุคโลหะเร็วกว่าภาคอื่นๆของประเทศไทย อาจเป็นเพราะได้รับวัฒนธรรมจากแหล่งใกล้เคียงกับบริเวณนั้น ตามหลักฐานการเข้าสู่ยุคโลหะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยซึ่งศาสตราจารย์ ชิน อยู่ดี กล่าวไว้ว่ามี ๓ ทางคือ

- ก. ข้ามโขงเข้าสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือทางค้ำันจังหวัดอุดรธานี
- ข. รุ่่นต่อมาข้ามโขงเข้าทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือบริเวณจังหวัดเลย
- ค. ข้ามโขงเข้าสู่ภาคเหนือทางค้ำันบริเวณจังหวัดน่าน

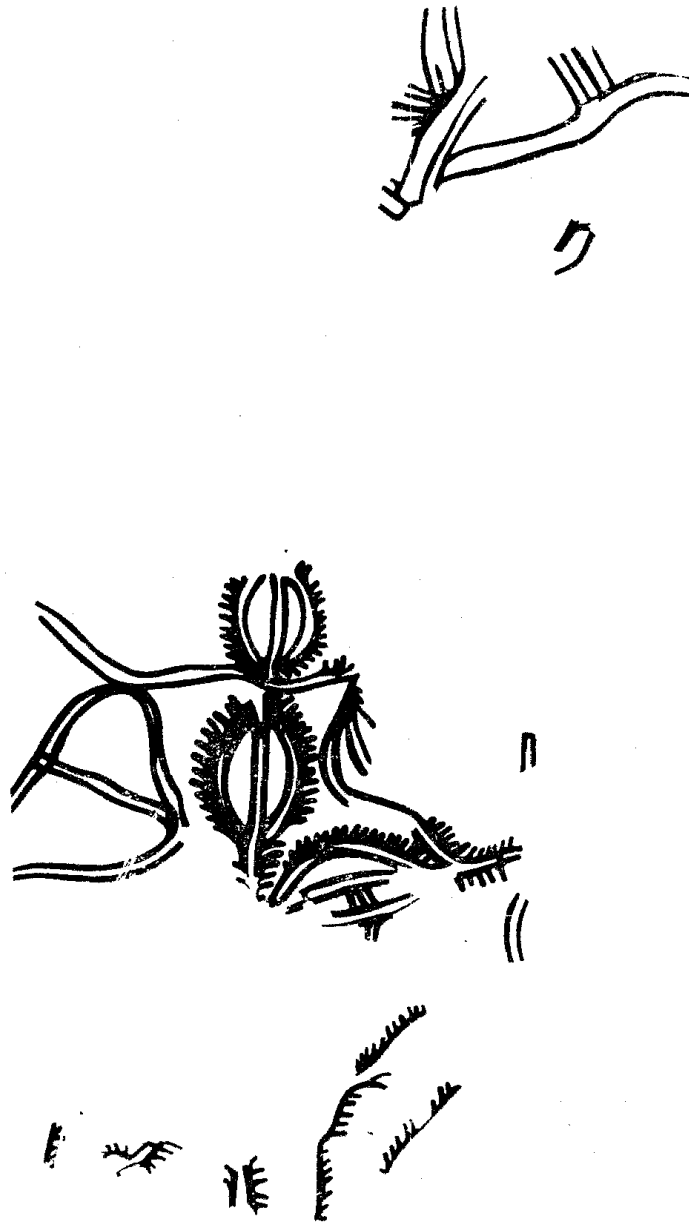
หรืออาจเป็นเพราะคนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในสมัยนั้นมีความเจริญก้าวหน้ารวดเร็วเข้าสู่ยุคโลหะก่อนที่อื่นก็เป็นได้

๓. เทคนิคในการเตรียมผนังถ้ำ ดังได้กล่าวมาแล้วในตอนต้นถึงเทคนิคในการเตรียมผนังถ้ำว่า น่าจะใช้ของมีคมที่ทำด้วยโลหะ เช่น ขวานหรือสิ่วถากผนังให้เรียบ ดังนั้นภาพเขียนเหล่านั้นจึงน่าจะเขียนขึ้นในยุคโลหะ

เมื่อพิจารณาหลักฐานหลายอย่างประกอบกัน ก็อาจกล่าวได้ว่าภาพเขียนสีที่พบที่อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี อาจจะเขียนขึ้นในยุคโลหะและน่าที่จะมีอายุรุ่นราวคราวเดียวกันกับวัฒนธรรมบ้านเชียง และถึงแม้ว่าในยุคนี้จะมีการตั้งบ้านเรือนเป็นหลักแหล่ง มีการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์แล้วก็ตาม แต่ก็ยังคงมีพวกที่ล่าสัตว์และเร่ร่อนอยู่ด้วย

เอกสารอ้างอิง

๑. คณะกรรมการประชาสัมพันธ์งานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ. เอกสารจัดงานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ. อุดรธานี, ๒๕๐๐, ๒.
๒. อำเภอบ้านผือ. สถิติรายงานประจำปี พ.ศ. ๒๕๐๖. อุดรธานี, ๒๕๐๖, ๕๐๓.
๓. Ward, D.E. and Bunnag, D. Stratigraphy of the Mesozoic Khorat Group in Northeast Thailand. Report of Investigation No. 6. Department of Mineral Resources Thailand, Bangkok, n.d., 80.
๔. สินธุสาร, อุทัย. สารานุกรมไทย, เล่ม ๑. โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, กรุงเทพฯ, ๒๕๑๖, ๗, ๔๗.
๕. Grand, P.M. Prehistoric Art. Studio Vista, London, 1967, 22, 24.
๖. อยู่ดี, ชิน. และ แสงวิเชียร, สุก. อติศ. พิมพ์เนศ, กรุงเทพฯ, ๒๕๑๗, ๙๘-๑๑๒.
๗. Brooks, R.R.R. and Wakankar, V.S. Stone Age Painting in India. Yale University, Connecticut, 1976, 97.
๘. Mason, B. and Berry, L.G. Element of Mineralogy. Japan, 1968, 7.
๙. อยู่ดี, ชิน. กนกก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย. กรมศิลปากร, กรุงเทพฯ, ๒๕๑๒, ๑๔.

รูปที่ ๑. ภาพเขียนสีถ้ำฉายผลไม้ พบที่อำเภอไทรโยค (ภาพนี้เป็นภาพคัดลอก)

รูปที่ ๒ ภาพคัดลอกรูปคน ที่ถ้ำคน

รูปที่ ๓ ภาพคัดลอกรูปวัว ที่ถ้ำวัว